

TUSSEN WOLKEN EN

© BTC/Pieter Van de Sype

De hellingen van de Andes herbergen een ongemeen rijke biodiversiteit.

In de noordelijke Andes van Peru ligt het natuurreservaat *Santuario Nacional Tabaconas Namballe*. De biodiversiteit is er ongemeen rijk. Jammer genoeg ligt het reservaat in een gebied dat onder hoge druk staat. Arme boeren - *campesinos* - hebben nood aan land, meubelmakers snakken naar hout en de minerale rijkdom lokt ontginners. Kan de natuur overleven?

Kronkelige, gedrongen bomen en struiken, overvloedig bedekt met korstmossen en bromelia's, verstrengeld met lianen, bijeengegroeid tot een ondoordringbaar sprookjeswoud, drinkend van de eeuwige nevels en wolken, onder een voortdurend geruis van bergbeekjes...

Dit is het majestueuze decor van een nevelwoud, zoals we dit nog in het *santuário* aantreffen (zie kader). Om de druk in het gebied rond het *santuário* te verlichten, besteedt België er 7,5 miljoen euro via het programma Pro-SNTN, uitgevoerd door

BTC, het Belgisch agentschap voor ontwikkelingssamenwerking. Met een waaier aan activiteiten streeft het 2 doelen na: natuur beschermen en armoede bestrijden.

Campesinos migreren

Tot voor 50 à 60 jaar woonde er niemand in het gebied rond het reservaat. Pure overlevingsnood heeft mensen vanuit andere provincies aangetrokken. "Wie niet in zijn levensonderhoud kan voorzien, heeft maar twee opties", vertelt Joachim Puhe, internationaal directeur van Pro-SNTN. "Diegenen met de grootste ondernemingszin trekken

CHACRA'S

naar de stad. Ze werken er in een fabriek of drijven wat handel. De rest migreert naar onontgonnen gebieden om er aan landbouw te doen."

De gemakkelijkste manier om een veld of *chacra* te openen is een stuk bos plat te branden, mits akkoord van de buren. Dat heeft de jonge Mercedes Togas gedaan. Hij woont in een armtierig huisje in de jungle. Zijn *chacra* ligt vlak tegen het nevelwoud aan, niet in het *santuário* maar in de invloedszone. Dit is de zone buiten de bufferzone die het *santuário* omgordt. In beide zones kan je in principe ongehinderd *chacra*'s openen.

Evaristo Tocto, 72 jaar oud, had meer geluk. "Mijn vader had een grote hacienda, genoeg land dus om te verdelen onder de kinderen. Ikzelf heb maar 2 hectaren. Daarom dienden mijn kinderen - 4 van de 6 werden koffieteler - zelf land te kopen of ze verkregen het land via hun partner." Maar ook het kopen en verkopen van land is in Peru weinig officieel georganiseerd. Van ruimtelijke ordening is nog nauwelijks sprake.

© DGOS/Chris Simoens

Uit pure overlevingsnood openen boeren velden op de steile heuvels.

Alle campesino's kozen resoluut voor de teelt van organische koffie, maar zonder veel kennis van zaken. "Zelfs als hun koffiestruiken 25 à 30 jaar oud zijn, werken ze er verder mee, ondanks hun lagere productie", legt Máximo Arcos uit, verantwoordelijke koffie van Pro-SNTN. "Ze zoeken daarom nieuw land op, meer bos wordt platgebrand."

"De mensen hier, vooral mestiezen, hebben nooit een link gehad met de Inca-cultuur", stelt Joachim. "De duurzame landbouwtraditie van de Inca's - met hun terrascultuur - is hier onbekend." Daarom wil het project in de eerste plaats de campesino's rondom het *santuário* kennis bijbrengen. Want als hun productie - en dus hun inkomen - verhoogt, is er minder nood om nieuwe *chacra*'s te openen.

Meer en betere koffie

"Het jarenlange groeien van koffie heeft de bodems uitgeput", zegt Máximo. "We hebben de campesino's dus organische meststoffen aangeboden: guano de las islas en mineralen uit natuurlijke rots." Guano werd al door de Inca's gebruikt. Het is een zeer rijke mest die ontstaat uit de opeenstapeling van de uitwerpselen van zeevogels op de eilanden langs de Peruviaanse kust.

De bemesting vergt een investering, maar de campesino ziet onmiddellijk resultaat. "Alleen al de betere bemesting deed de koffieproductie met 35% stijgen", bevestigt Máximo. Voor het ter beschikking stellen van de mest werd gewerkt met de coöperatieven. "We hebben aan de verschillende koffiecoöperatieven fondsen gegeven, die ze zelf moesten beheren. Met het geld hebben ze meststoffen aangekocht en onder de leden verdeeld. De campesino's betalen dan met hun winst de verkregen meststoffen terug. Hierdoor behouden coöperatieven hun fondsen", aldus nog Máximo. De campesino's leerden ook hoe ze hun eigen organische afval efficiënt kunnen benutten.

Te oude koffieplantages werden vervangen. Biologische ziektebestrijding werd aangeleerd. Daarnaast zette het project volop >

Een heiligdom van biodiversiteit

In het *Santuário Nacional Tabaconas Namballe* bevinden zich merkwaardige, steeds zeldzamer wordende biotopen van de (sub)tropische bergen. De tropische bergjungle gaat er vanaf 2.500m over in nevelwoud met zijn gedrongen bomen en struiken. Boven de 3.000m groeit enkel een dik tapijt van sponsachtige mossen en grassen. Het is het koude, vochtige hoogland of *páramo*.

© 3MO

onder orchideeën en veel geneeskrachtige planten. Er groeien ook wilde verwanten van gewassen die voor de mens van belang zijn, zoals passievrucht en peper. Onder de 156 boomsoorten springen de met uitsterven bedreigde *Podocarpus*-soorten het meest in het oog. *Podocarpus* is een machtige naaldboom die eeuwenoud kan worden en uitstekend hout levert voor meubels.

De *páramos* zijn samen met de nevelwouden de 'watertorens' van de natuur. Hun bodem en begroeiing sloppen letterlijk vocht op uit de wolken die op die hoogte ontstaan, vocht dat normaal niet als regen zou uitvallen. Ze voeden talloze bergstroompjes en bezorgen massa's zuiver water aan de mensen die lager wonen.

Een onderzoeksteam heeft in het *santuário* 1090 plantensoorten geteld, waar

Hét grote symbool van het *santuário* is de brilbeer. Omwille van de versnippering van zijn leefgebied is hij met uitsterven bedreigd. Momenteel leven er in het reserveaat slechts tussen de 10 en 100 individuen. Een ander met uitsterven bedreigd zoogdier is de bergtapir. Verder vind je er veel amfibieën en vogels zoals kolibries. Veel soorten zijn 'endemisch', ze komen nergens anders voor. 20 à 30% van de soorten zijn er nog onbekend.

› in op *agroforestry* of boomlandbouw. Als schaduwplant moet koffie tussen hogere bomen groeien. Als die bomen ook waardevol hout leveren, heb je meteen een extra bron van inkomen. Of je kunt fruitbomen gebruiken of vlinderbloemigen die stikstof in de bodem brengen.

Vanzelfsprekend is ook het handelsaspect essentieel. De campesino dient zijn organische koffie zo duur mogelijk te verkopen. Daarom mag hij enkel de goede koffiebossen plukken. Vermenging met slechte koffie leidt immers tot een minderwaardig product. Het project werkt momenteel een systeem uit waardoor je van elk koffiepakje weet van welke campesino het komt. Deze 'identiteit van oorsprong' resulteert eveneens in een hogere verkoopprijs.

En de aanpak werkt! Máximo schat dat er dankzij de verhoogde koffieopbrengst 20% minder bos platgebrand wordt dan voorheen.

Bijkomende teelt

Maar uitsluitend koffie kweken levert onvoldoende bestaanszekerheid. De prijzen schommelen, en bovendien beslaat de koffiecycclus slechts een half jaar. Vandaar dat het project de campesino's heeft aangezet om bijkomende gewassen te telen. García Santos kweekt nu cacao. "Vorig jaar heb ik van de voorlichters zaden en organische mest gekregen. Ik heb één hectare oude koffiestruiken vervangen door cacao. Volgend jaar in juni verwacht ik de eerste oogst." Gilberto Pintado groeit bakbanaan tussen zijn cacaoplanten. Uiteindelijk wil hij met de meeropbrengst koeien kweken voor de melk. "De overheid doet niets voor de campesino's", verzucht hij. "We moeten wel diversifiëren om te overleven." Samen met García is hij lid van een groep van 12 cacaokwekers, een kleine coöperatieve.

Het project introduceerde ook *granadilla's* (een lokale fruitsoort) en... *cavia's*,

een zeer gegeerde lekkernij hier. Niet alles verloopt even vlot, weet Karima, junior assistent bij Pro-SNTN. "We hebben aan 150 families elk 5 *cavia's* gegeven om verder te kweken. Maar sommigen hebben ze gewoon opgegeten. De meeste campesino's zijn nu eenmaal weinig ondernemend. Het vergt tijd."

Door naast koffie ook cacao te kweken hoopt Gilberto een stabiel inkomen te verwerven.

Het zoete *Stevia* is zeer veelbelovend. "Het is zelfs rendabeler dan koffie", aldus Karima. "Het groeit het hele jaar door, en je kunt het elke maand oogsten. Als gezond alternatief voor suiker, is er een groeiende vraag naar." Maar het kweken van *Stevia* is helemaal anders dan koffie, campesino's moeten eraan wennen. Velen zijn afgehaakt. Ondertussen is er een handboek voor de kweek van *Stevia*, en zijn er kopers gevonden. "De paar doorzetters zullen de trekkers worden", meent Karima. "Eens dat de mensen zien dat het werkt, volgen ze wel."

Bijen

Bijen leveren meer dan honing en een extra inkomen. "Waar er bijentelers zijn, is er ook meer woud", verduidelijkt Joachim. "Want als mensen bos platbranden, betekent dit

minder nectar voor de bijen. Imkers gaan hier tegen in. Dus, als er imkers wonen in de nabijheid van een reservaat, heb je een beschermend effect. In de buurt van het santuario wonen 1.000 families, 200 ervan werden opgeleid in bijenteelt. Dit is een voldoende kritische massa om het debat te stimuleren als er gebrand wordt." De imkers kregen ook zaad van inheemse bomen die veel nectar leveren, een vorm van herbebossing.

Illegale houtkap

Een andere bedreiging is de honger naar hout van meubelmakers en de bouwindustrie. In Peru staat het duurzaam beheer van bossen of plantages nog in de kinderschoenen. Grote stukken bos zijn al verdwenen. Vandaar dat velen begerig lonken naar wat er aan bos rest. Vaak zijn het campesino's die uit pure armoede zelf hout kappen en het voor een appel en ei doorverkopen. "In de bufferzone, vrij dicht tegen het santuario, zijn er zeker 10 families die hout kappen. 's Nachts, na 12u, brengen ze het hout met ezels naar beneden waar opkopers hen opwachten", verklaart een voorlichter van het project. Vooral *Podocarpus* is gegeerd. Eens een gebied geroid is, gaan de arme campesino's er koeien kweken. Maar ook houtverbruikers zelf kappen hout.

"De nationale overheid heeft geen interesse in natuurbehoud", vindt Carlos Martínez, burgemeester van San Ignacio, waar het santuario gelegen is. "Ze hebben welgeteld 1 persoon aangeworven voor controle van gekapt hout, maar die zit in Jaén, op 3 uur rijden van San Ignacio. Daarom hebben de gemeente en de provincie zelf maatregelen genomen. Zo hebben we 15 mensen aangeworven voor controleposten." "We leggen de mensen uit dat houtkap niet goed is voor het milieu, en dat het illegaal is", zegt provinciegouverneur Agustín Nuñez. "Indien dit niet werkt, treedt de politie op. Ze kan een boete opleggen, het voertuig

30 dagen in beslag nemen, of de overtreder voor het gerecht dagen. Op 2 jaar tijd hebben we 15 à 20 vrachtwagens in beslag genomen. De houtkap is merkbaar verminderd." Uit satellietbeelden blijkt dat het santuario vrij intact is. In de bufferzone schat men de ontbossing op maximaal 10%.

Het project kan zelf niet als politie optreden. Maar enig onrechtstreeks effect is er wel. Als boeren waardevol hout planten, ontstaat een duurzame bron voor de meubelmakers. Binnen de bufferzone werden 190.000 bomen aangeplant. Bovendien hebben de mensen geleerd om zelf boomkwekerijen te onderhouden.

Mijnen

Het projectgebied is ook zeer rijk aan mineralen. In de bufferzone zijn 5 gebieden erkend als concessiezone. Mijnen blijven een heet hangijzer in Peru. De bevolking – en niet alleen de indianen – verzet zich hier heftig tegen. Meestal trekken de buitenlanders, die de mijnen ontginnen, zich immers weinig aan van het milieu. "Sommige goudmijnen hebben een maanlandschap geschapen. De mensen kunnen er niet meer boeren", vertelt Joachim. "Zelfs als een mijn in de bufferzone ligt, kan deze het santuario besmetten via het grondwater. Ook het irrigatiewater kan besmet raken. Waar de bodem sterk wordt omgewoeld, komt koper vrij. Vervolgens komt dit terecht in de rivieren."

Burgemeester Martinez is ontzet over de nationale overheid. "Weet je dat ze zelfs concessies toegekend hebben binnen beschermde gebieden? Dankzij zwaar protest zijn die gelukkig ingetrokken. Maar de concessies binnen de bufferzone blijven bestaan. Onder meer Minera Majaz, dat nu in handen is van Chinezen. Als gemeente kunnen we hier niets tegen doen. Bij protesten tegen Majaz zijn al doden gevallen! De politie zoekt excuses om de zone

te kunnen militariseren, dan kunnen de Chinezen hun zin doen."

Gouverneur Nuñez is genuanceerder. "Je hebt extremen langs beide kanten. Enerzijds de ngo's die elke vorm van mijnontginning verketteren, anderzijds de politie die veel te hardhandig optreedt. De polemiek rond Majaz is stemmingmakerij. Ik ben zelf boer en tegen vervuiling. Maar de polarisatie tussen 'slecht voor het milieu' en 'goed voor de economie' moet opgeheven worden. Voor goud zijn inderdaad giftige chemicaliën nodig. Maar als koper en zink in de bufferzone worden opgedolven en ver weg worden verwerkt, is er toch geen probleem? Wat nodig is, is dat alle betrokkenen bijeenzitten: de overheid, de ngo's en de bedrijven. De nationale overheid moet hier echt werk van maken."

Douglas Cortina, chef van de Jefatura – een parkwachterdienst die afhangt van het Ministerie van Leefmilieu – stelt het scherp. "Ja, in 3 van de 5 concessiezones in het buffergebied is men klaar om met ontginning te beginnen. Maar ze moeten hiervoor toestemming krijgen van de Jefatura. En zolang ik hier ben, zullen ze geen vergunning krijgen!"

Klimaatverandering

Dan is er nog de klimaatverandering. Iedereen is het erover eens dat de seizoenen minder uitgesproken zijn. Nu regent het zelfs af en toe tijdens het droogte-seizoen. Hierdoor drogen de koffiebonen minder gemakkelijk en krijgen de boeren een lagere prijs. De zon brandt ook meer, want op 2 dagen is de grond kurkdroog.

"Maar in het santuario zelf zijn er geen zichtbare effecten", zegt Douglas van de Jefatura. "Het water in de meren staat op hetzelfde niveau en de lage begroeiing dringt niet binnen in het nevelwoud, wat een teken van verdroging zou zijn." Zijn parkwachters Regina en Evélio denken er

anders over. "Podocarpus verjongt minder snel, en door de vochtigheid, ook tijdens het droog seizoen, gaan veel zaden kapot voor ze op de grond vallen."

Op radio en TV spreekt men veel over de klimaatverandering, iedereen weet ervan. Hierdoor groeit bij sommigen een milieubewustzijn. Ook het alomtegenwoordige Pro-SNTN heeft ertoe bijgedragen. Jaime Román is voorman van Nueve de Octubre, een gehucht met 95 families. Het is een gemeenschap die hecht samenhangt, en zijn natuur wil behouden. "Ik geef toe. Vroeger jaagde ik ook veel op allerlei zoogdieren. Maar we merken dat er nu veel minder zijn. Daardoor beseffen we dat de natuur belangrijk is. Ook herbebossing is nodig, want dit kan het klimaat stabiliseren." Zijn dorp ligt vlak bij een laatste restant van nevelwoud buiten het santuario. "We hebben zelfs een eigen vlag ontworpen. Wit voor vrede, groen voor de natuur, en blauw voor zuiver water en lucht. In het midden prijkt een boom, de Podocarpus."

De toekomst

Begin 2011 breekt het project zijn tenten op. België zal voortaan nationale instellingen ondersteunen. "De nationale overheid ziet stilaan het belang in van milieu," zegt Koen Van Acoleyen, attaché op de Belgische ambassade in Lima. "Daarom heeft ze ons verzocht om in het nieuwe samenwerkingsprogramma het pas opgerichte Ministerie voor Leefmilieu te helpen uitbouwen. Het oprichten van een systeem voor ruimtelijke ordening hoort daarbij. Goede plaatselijke instellingen hebben immers op termijn de grootste impact."

Chris Simoens

online

www.sntabacanasnamballe.gob.pe

www.btcctb.org